

Državni izpitni center

M 0 8 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 31. maj 2008

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG**

1. Pogledali bomo, ali se je od leta 1968 povezanost med spolom in religioznostjo zmanjšala, upoštevajoč, da so bili v tem obdobju intenzivni procesi modernizacije, ki bi utegnili vplivati na to povezanost.

(Flere, S. (2004): Spol in religioznost. V: Malnar, B., Bernik I. (ur.): S Slovenkami in Slovenci na štiri oči, FDV, Ljubljana, str. 256)

Predstavite pomen in vlogo hipoteze, spremenljivk in indikatorjev v sociološkem raziskovanju. V viru ugotovite neodvisno in odvisno spremenljivko; razpravljajte tudi o dilemah pri določanju indikatorjev religioznosti.

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje ugotovitve oziroma opredelitve:

- Hipoteza **konkretnije opredeli raziskovalni problem**, predlaga določeno razumevanje pojavov, je ideja o obstoju, lastnostih in določeni vrsti povezanosti med pojavi. Hipoteze morajo biti jasne, preverljive in vrednotno nevtralne.
- Hipoteze so (praviloma) **ideje o povezanosti med spremenljivkami**. Spremenljivka je pojav oziroma lastnost s **spreminjajočo se vrednostjo**. Spremenljivko lahko opišemo oziroma merimo z več indikatorji.
- Opredelitev **odvisne** in **neodvisne** spremenljivke.
- **Analiza vira**: spol (lahko tudi modernizacija) je neodvisna spremenljivka, religioznost odvisna.
- Različni načini **merjenja** religioznosti.
- **Indikatorji** religioznosti, kakršni so npr. obiskovanje verskih obredov, izjave o vernosti itd.

Če kandidati/kandidatke v odgovor niso vključevali metodološke problematike, dobijo za odgovor 0 točk.

2. ***Razpravljajte o odklonskem vedenju. Predstavite in primerjajte Mertonovo teorijo strukturne napetosti s katero od teorij odklonske subkulture.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18–20) v odgovoru:

- **opredeliti odklonskost** in vrste odklonskega vedenja,
- predstaviti **Mertonovo razlago odklonskosti** (teorija strukturne napetosti),
- predstaviti eno izmed teorij **odklonske subkulture**,
- **eksplicitno primerjati** dognanja obeh vrst razlag (npr. da Merton izhaja iz t. i. strukturne napetosti, teorije odklonskih subkultur pa iz neskladja med prevladujočo kulturo in subkulturami itd.).

Sama predstavitev stališč predstavnikov teorij omogoča, da kandidati/kandidatke pridobijo največ 15 točk, za večje število točk jih morajo primerjati oziroma ugotoviti sorodnosti in razlike.

3. **Razpravljajte o udeležbi državljanov/državljanek pri političnem odločanju v sodobnih družbah.**

(V odgovor vključite možnosti neposrednega in posrednega odločanja, pojasnite razlike v volilnem vedenju ljudi kot pripadnikov posebnih družbenih skupin, upoštevajte tudi razlike med spoloma.)

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje možno število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje ugotovitve in probleme:

- opredelijo različne možnosti udeležbe pri političnem odločanju v sodobnih družbah (demokratski, avtokratski politični sistemi),
- udeležba državljanov/državljanek se največkrat omejuje na volitve (volilna pravica) in referendum,
- pogostejša je **posredna udeležba** v političnem odločanju (politične stranke, ki zastopajo voljo volivcev),
- problem **volilne (ne)udeležbe**,
- **dejavniki**, ki vplivajo na volilno vedenje (starost, izobrazba, spol, etnična pripadnost itd.),
- možnosti vplivanja v procesih političnega odločanja s pomočjo **interesnih skupin**.

4. **Opredelite biološki in družbeni spol ter razpravljajte o pomenu socializacije za oblikovanje družbenega spola.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- opredeliti **biološki spol** (kromosomi, hormoni, primarni in sekundarni spolni znaki),
- opredeliti **družbeni spol** (dojemanje samega sebe in svojega mesta v družbeni strukturi glede na spol, pripisovanje spolnih vlog itd.),
- pokazati, da imajo različne družbe in družbene skupine **različne predstave** o tem, kaj je primerno za moškega in kaj za žensko, kar kaže, da družbeni spol ni biološko določen,
- razpravljati o **pomenu primarne in sekundarne socializacije** za oblikovanje družbenega spola
- itd.

5. **Predstavite potek modernizacije »prvega« in »drugega« sveta ter izpostavite razlike v tem poteku.**

Kandidati/kandidatke morajo v odgovor za najvišje število točk (18–20) vključiti:

- **opredelitev modernizacijskega procesa**,
- pojasniti, **katere dele** sveta uvrščamo v »prvi« in katere dele v »drugi« svet,
- pojasniti **modernizacijo v »prvem« svetu** (defevdalizacija kmetijskega sektorja, uvajanje denarno-blagovnega gospodarstva in razvoj kapitalizma, pomen kolonializma za razvoj tega območja) in ugotoviti, da se je ta proces začel v zahodni Evropi konec 18. oziroma v 19. stoletju,
- pojasniti **razmere v »drugem« svetu** (da so bile te družbe polkolonije, zamudniki v modernizacijskih procesih, da je bila modernizacija povezana z uvajanjem socializma, da je bila ta ideja alternativa kapitalističnim odnosom itd.) in ugotoviti, da je v tem delu sveta modernizacija vezana na 20. stoletje,
- **eksplicitno izpostaviti razliko v času in družbenih razmerah**, v katerih je potekal ta proces.

IZPITNA POLA 2**I. SOCIALIZACIJA**

1. *Opreделите dejavnike (agense) socializacije. (Vira A in B). (2 točki)*

Dejavniki (agensi) socializacije so različni **posamezniki/posameznice, skupine, organizacije in institucije**, s katerimi vzpostavljamo odnose, se vključujemo vanje in v vzajemnih odnosih z drugimi delujemo v njih.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev 2 točki, sicer manj. Če dejavnike socializacije samo naštevajo, dobijo 0,5 točke; če jih naštevajo in opisujejo, iz česar je razvidno, da ta pojem razumejo, dobijo 1 točko.

2. *Primerjajte pomen družine in šole za socializacijo tako, da navedete in pojasnite razliko glede pravil in odnosov med osebami ter razliko glede načina učenja. Pomagajte si z viroma A in B. (4 točke)*

V družini poteka socializacija na osnovi **neformalnih** norm v okviru **neformalnih odnosov**, pomembna je čustvena bližina, v šoli so odnosi **formalni**, temeljijo na **formalnih pravilih** (2 točki).

V primarni socializaciji je v ospredju **nezavedno učenje** (imitacija, identifikacija, učenje po modelu itd.), v sekundarni socializaciji pa je v ospredje **zavestno** (racionalno) učenje. (2 točki)

Če kandidati/kandidatke ne uporabijo strokovnih terminov, ampak pravila in odnose ter načine učenja samo opisujejo, lahko dobijo največ 2 točki.

3. *Navedite še dve značilnosti socializacije v družinah v modernih družbah. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo:

- da je za moderne družbe značilna **pluralnost** oblik družinskega življenja, kar vpliva na različnost socializacijskih procesov,
- da je značilna **podaljšana odvisnost** otrok od staršev,
- da so se družinski vzgojni slogi **liberalizirali**,
- da je opazno delovanje staršev kot **zagovorništva**,
- da je značilna na otroka osrediščena družina
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno navedbo posamezne značilnosti 1 točko, skupaj največ 2 točki.

4. *Navedite in pojasnite dve razliki v socializaciji v predmodernih in modernih družbah. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo razlike glede:

- **dejavnikov** socializacije,
- **(ne)usklajenosti vplivov** socializacijskih dejavnikov,
- **pomena množičnih medijev** v socializaciji v modernih družbah,
- **individualne svobode** posameznika v socializacijskih procesih
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in pojasnitev ene razlike 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

5. *O kateri vrsti socializacije (posredno) govori vir C? (1 točka)*

Vir govori o **terciarni socializaciji** ali **socializaciji odraslih** (1 točka).

Kandidati/kandidatke za napačen zapis pojma »terciarna« dobijo največ 0,5 točke.

6. *Opredelite to vrsto socializacije in ugotovite, zakaj v modernih družbah narašča njen pomen. (3 točke)*

Ta vrsta socializacije je povezana z **vstopom v poklic** in pridobivanjem poklicnih izkušenj, **prevzemanjem starševskih in partnerskih vlog** (1,5 točke).

Njen pomen v moderni družbi narašča zaradi hitrih **družbenih sprememb** na vseh področjih, kar zahteva od posameznika/posameznice **nenehno usposabljanje, učenje** itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev še 1,5 točke, sicer manj.

Če opredelijo sekundarno socializacijo in ugotovijo, zakaj v modernih družbah narašča njen pomen (pomen izobrazbe, podaljševanje šolanja itd.), dobijo za posamezen del odgovora po 1,5 točke, skupaj 3 točke.

7. *V katero vrsto socializacije bi uvrstili akulturacijo? Kratko pojasnite. (2,5 točke)*

Akulturacijo lahko uvrstimo v **resocializacijo** (1 točka), saj gre za učenje in sprejemanje kulture neke družbe, v katero posameznik ali posameznica nista bila rojena. (1,5 točke)

II. DRUŽBENA STRUKTURA/STRUKTURIRANJE DRUŽBENOSTI

1. *Navedite družbeni instituciji, ki po podatkih iz vira A skrbita za redno varstvo najmlajših otrok zunaj družin. (1 točka)*

(Javni) **vrtec** (0,5 točke), **šola** (0,5 točke).

2. *Kateri so cilji teh institucij in kako jih poskušajo doseči? (3 točke)*

Cilja teh družbenih institucij sta zagotavljanje **načrtne in sistematične vzgoje** in **izobraževanja** (ali **edukacije**) (2 točki).

V tem procesu »**družba**« **posreduje vnaprej določene in izbrane vzorce vedenja, znanja, delovne veščine, vrednote in norme** mlajšim generacijam (1 točka).

Kandidati/kandidatke lahko kot cilj navedejo tudi družbeno integracijo, ki jo pri šoli poudarja Durkheim, in pojasnijo njegovo razlago doseganja tega cilja.

3. *Ali je tudi družina družbena institucija? Utemeljite odgovor. (3,5 točke)*

Da. Tudi družina je družbena (socialna) institucija (0,5 točke), ker:

- **s posebnim sistemom vlog, odnosov in norm** zadovoljuje pomembne družbene potrebe/funkcije (biološko reprodukcijo, socializacijo otrok, psihološke potrebe po varnosti itd.),
- je **razmeroma trajna** družbena tvorba,
- so družbeni odnosi in vloge znotraj družine **družbeno priznani in varovani** (oz. se z vrsto formalnih norm določajo pravice in dolžnosti posameznih družinskih članov/članic).

Če kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo dve od zgoraj navedenih značilnosti, dobijo skupaj 3 točke (1,5 točke za vsako značilnost).

4. *Opreделите pojem družbena vloga. (2 točki)*

Družbena vloga izhaja iz **pozicije** (mesta, položaja) posameznika/posameznice v družbeni strukturi, sklop **družbenih norm** določa njegovo/njeno **obnašanje** na tej poziciji.

Kandidati/kandidatke dobijo za celovit odgovor 2 točki, sicer ustrezno manj.

5. *Na kateri aktualni problem pri izvajanju družbenih vlog opozarja vir B? Pojasnite, kakšne posledice ima lahko ta problem za posameznika/posameznico. (3 točke)*

Konflikt med vlogami (1 točka); lahko tudi neuskklajenost med poklicno in družinsko vlogo ali tudi preobremenjenost z vlogami.

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo naslednje posledice:

- oseba se lahko odloči za **opustitev vloge**,
- vlog ne more »igrati« v skladu z lastnimi pričakovanji in/ali pričakovanji drugih,
- vzpostavljanje nove osebne identitete
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev vsaj dveh posledic 2 točki, sicer manj.

6. *Pojasnite še dva problema pri izvajanju družbenih vlog. (3 točke)*

Problemi so lahko:

- **družbene spremembe** in nezmožnost posameznikov/posameznic, da bi se jim prilagodili,
- **nejasne** in **slabo opredeljene** vloge,
- **nasprotna pričakovanja** glede »igranja« iste vloge ali konflikt »znotraj vloge«
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev vsakega problema po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

7. *Opredelite družbene odnose in njihovo temeljno značilnost. Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

Družbeni odnosi so sestavina družbene strukture (0,5 točke) in pomenijo **delovanje** posameznikov in posameznic v medsebojnih **interakcijah** in komunikacijah (1,5 točke).

III. RELIGIJA

1. *Nekateri sociologi poudarjajo, da je religija kulturna univerzalija. Pojasnite, kaj to pomeni in v čem se ta pogled razlikuje od pogleda zgodnjih sociologov. (Vir A) (2 točki)*

Religija se pojavlja v **vseh** kulturah in časih (1 točka). Zgodnji sociologi pa menijo, da bo v modernih družbah religija »izumrla« ali da se bosta njena vloga in pomen zmanjšala (1 točka).

2. *Med različnimi opredelitvami religije je opazna zlasti tista, ki temelji na razlikovanju med sakralnim in profanim. Pojasnite oba pojma. (2,5 točke)*

Sakralno (sveto) so »stvari«, objekti, ki so deležni **strahospoštovanja** in **čiščenja** (1 točka); religija je sistem verovanj in praks, ki se nanašajo nanje (0,5 točke); profano je **posvetno**, **običajno**, vsakdanje (1 točka).

3. *Kaj so obredi in katere so njihove družbene funkcije? Navedite dve. (3 točke)*

Obredi so **vneprej določena verska ravnanja**, ki se praviloma odvijajo na posvečenih mestih. Vsak udeleženec ima v obredu (v odnosu do drugih udeležencev) ustaljeno vlogo (1 točka).

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dve izmed naslednjih funkcij:

- **vzpostavljanje odnosa z nadnaravno stvarnostjo**,
- **označevanje** pomembnih, prelomnih dogodkov,
- skupinski obredi vzpostavljajo občutek povezanosti, delujejo **integrativno**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsake funkcije po 1 točko (skupaj 2 točki).

4. *Kako v sociologiji običajno označujemo proces, v katerem naj bi se po napovedih zgodnjih sociologov človeštvo otreslo religioznega pogleda na svet? Pomagajte si z virom A. (1 točka)*

Sekularizacija (1 točka).

Kandidati/kandidatke za odgovor sekularizacija religije dobijo največ 0,5 točke.

5. *Kateri pojavi v sodobnih družbah kažejo, da so bile napovedi zgodnjih sociologov o zmanjšanju družbenega vpliva religije netočne? Navedite in razložite dva pojma. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo naslednje pojave revitalizacije religije:

- **ljudska religioznost**,
- **nova religijska gibanja**, kakršna so sekte in kulti,
- **sekularne** religije in religioznost, zlasti **civilna** religija,
- **verski fundamentalizem**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo posameznega pojma po 0,5 točke (skupaj 1 točko), za kratko razlago vsakega pa še po 1 točko (skupaj 2 točki).

6. *Katera družbena funkcija religije je poudarjena v viru A? (1 točka)*

Osmišljevalna funkcija (1 točka).

7. *Navedite in kratko razložite eno od drugih družbenih funkcij, ki jih religiji pripisuje Karl Marx. (Vir B) (2 točki)*

Kandidati/kandidatke navedejo in kratko razložijo eno od naslednjih družbenih funkcij:

- **kompensacijsko**, tj. religija je nadomestek za tostranske deprivacije,
- **legitimizacijsko**, tj. opravičevanje družbenih neenakosti.

Za ustrezno poimenovanje funkcije dobijo 1 točko, za kratko razlago pa še 1 točko, skupaj 2 točki.

8. *V nasprotju z Marxom nekateri sociologi poudarjajo integracijsko vlogo religije. Pojasnite to funkcijo. (3 točke)*

Religija vzpostavlja **enoten sistem vrednot**, enoten **pogled** na urejenost družbe, zato omogoča družbeno povezovanje in solidarnost (2 točki). Religija družbo povezuje tudi s pripisovanjem smisla mejnim dogodkom (1 točka).

IV. PROSTORSKE SKUPNOSTI

1. *Katere prostorske skupnosti so omenjene v viru A? (1,5 točke)*

- **občina/lokalna skupnost** (0,5 točke),
- **regija** (0,5 točke),
- **država/nacionalna skupnost** (0,5 točke).

2. *Opredelite lokalno in regionalno prostorsko skupnost. (3 točke)*

Občina/lokalna skupnost je razmeroma **majhna** in ima razmeroma malo prebivalcev, ljudje so v njej močneje povezani, imajo izoblikovan **občutek pripadnosti**, v njej zadovoljujejo večino **vsakdanjih potreb** itd. (1,5 točke)

Regija se je oblikovala pod vplivom **geografskih/naravnih, zgodovinskih in/ali gospodarskih** dejavnikov, lahko tudi kot **upravno-politična enota** v državi. V njej so se razvili značilni življenjski slogi, navade, običaji, poseben govor, občutek pripadnosti. (1,5 točke)

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno opredelitev vsake prostorske skupnosti po 1,5 točke skupaj največ 3 točke. Pri vsaki opredelitvi morajo biti vključene tri značilnosti.

3. *Poimenujte v viru B predstavljen problem, značilen predvsem za urbane skupnosti. (1 točka)*

Socialna (prostorska) **segregacija** ali **getoizacija** obrobnih družbenih skupin (1 točka).

4. *Kako je mogoče tovrstne probleme reševati z urbanističnim načrtovanjem? V odgovor vključite dva različna načina reševanja. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko v svoj odgovor vključijo naslednje možnosti:

- upoštevanje načel **funkcionalnosti gradnje** lahko tehnično in organizacijsko izboljša kakovost življenja ljudi v stanovanjskih soseskah,
- upoštevanje **socialnih ukrepov** (načrtovana gradnja in subvencije socialno šibkejšim) lahko zmanjša/omili segregacijo,
- ureditev prometa in druge infrastrukture v mestnih središčih **zmanjša množično odseljevanje ljudi**,
- razpršitev in **preprečevanje kopičenja industrije** v posameznih mestnih predelih,
- načrtno **upoštevanje ekoloških zaščitnih ukrepov** pri gradnji (preprečevanje razvrednotenja okolja, ureditev reciklaže in odlagališč odpadkov)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezno predstavljen način reševanja 1,5 točke, skupaj 3 točke.

5. *Navedite in kratko utemeljite dve prednosti družbenega življenja v mestih. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo:

- večje **zaposlitvene možnosti**,
- **več možnosti zadovoljevanja** kulturnih in izobraževalnih potreb,
- lažji **dostop do zdravstvenih storitev**,
- več **individualne svobode**,
- obstoj **različnih subkultur**
- itd.

Za vsako ustrežno navedbo dobijo 1 točko, za njeno utemeljitev 1 točko (za ustrežno utemeljitev velja tista, ki pojasni, zakaj navedba iz odgovora predstavlja prednost družbenega življenja v mestih).

6. *Opredelite globalizacijski proces ter predstavite enega od njegovih pozitivnih in enega od negativnih učinkov. (3 točke)*

Globalizacija je celovit **družbeni proces**, ki na različne **načine ustvarja in povezuje mednarodno/svetovno/globalno človeško skupnost**.

Možne navedbe **pozitivnih učinkov**:

- enoten gospodarski prostor, gospodarsko sodelovanje,
- hitrejši tehnološki razvoj,
- več možnosti gospodarskega sodelovanja,
- politične povezave,
- pretok ljudi v izobraževanju,
- enotnejši in večji trg dela,
- hitrejši pretok informacij
- itd.

Možne navedbe **negativnih učinkov**:

- enosmernost globalizacije,
- povečanje razlik med razvitimi in nerazvitimi,
- nove specifične oblike izkoriščanja na globalni ravni,
- kulturno siromašenje
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za opredelitev globalizacije 1 točko, za predstavitev enega od pozitivnih učinkov 1 točko in za predstavitev enega od negativnih učinkov 1 točko, skupaj 3 točke.

7. *Katera značilnost prostorskih skupnosti je predstavljena v viru C? Navedite jo in kratko predstavite. (2 točki)*

Prostorska **identiteta/občutek pripadnosti prostoru**, v katerem ljudje živijo. Močneje je izražena v lokalnem prostoru.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo 1 točko, za kratko predstavitev še 1 točko, skupaj največ 2 točki.